

УДК 329.78 (477)

Киричук Т.М., Черкаський державний технологічний університет

Киричук Тетяна Миколаївна (1962 р.н.). У 1984 р. закінчила історичний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. В.Винниченка. Здобувач кафедри історії України Черкаського державного технологічного університету. Коло наукових інтересів – розвиток молодіжного руху в Україні у 80-90-х рр. ХХ ст.

Суспільно-політичні та соціально-економічні передумови виникнення молодіжного неформального руху у 80-х роках ХХ ст.

Автор у даній статті розглянув суспільно-політичні та соціально-економічні передумови виникнення молодіжного неформального руху у 80-х роках минулого століття.

The writer in this article has considered the socio-political and socio-economical reasons of originating of youth motion in 80 years of past century.

Молодь завжди відігравала значну роль у суспільстві. Це пояснюється декількома обставинами. По-перше, прошарок молоді в середньому по всіх країнах світу складає майже третину населення. По-друге, визначальними ознаками молодого покоління, порівняно з іншими віковими групами, є значно вища динамічність, громадська активність. Приймаючи безпосередню чи опосередковано активну участь у тих чи інших важливих подіях життя країни, молодь сприяє прискоренню соціальних і суспільно-політичних змін. На переломних етапах історичного процесу саме молодь стає тією частиною населення, яка найшвидше відчуває динаміку деформації суспільної свідомості та зіткнення нових і старих цінностей. Молодь починає відповідно реагувати на такі зміни, і в цьому відношенні не можна не погодитись з В.А.Головеньком і О.А.Корнієвським, що саме вона “виступає своєрідним барометром суспільно-політичного розвитку” [1].

Більш ніж переконливим свідченням цьому є власний український досвід. Відсутність конструктивної, продуманої політики щодо вирішення молодіжних проблем в радянському суспільстві у другій половині ХХ століття поступово призвела до втрати значною частиною молоді поваги до праці, до трансформації духовних цінностей, зростання числа правопорушень та злочинів, наслідки чого українське суспільство гостро відчуває сьогодні.

Окрім того, слід зазначити, що знання глибинної сутності, характеру та особливостей молодіжного руху являють собою особливу цінність ще і тому, що, з одного боку, це допомагає створити умови для вільного і в той же час контролюваного саморозвитку молоді, а з іншого – відкриває можливість заличити її до суспільно-політичних та економічних державотворчих процесів.

Після краху горбачовської “перебудови” і розгляду СРСР Україна в числі інших республік

колишньої радянської імперії стала на шлях переходу до якісно нового рівня національно-державного розвитку. Цьому, однак, передував період розгортання широкій хвилі загальносuspільного неформального руху, особливо інтенсивного в молодіжному середовищі. Цей рух, корені якого сягають кінця 60-х – початку 70-х років ХХ століття, значно вплинув на переоцінку життєвих цінностей, на поширення демократичних ідей і привів до появи широких опозиційних настроїв проти закостенілої, консервативної радянської політичної та економічної системи. Вітчизняні дослідники достатньо ґрунтовно вивчають широке коло молодіжних проблем 70-80-х років двадцятого століття. Одне з чільних місць у їх роботах займає аналіз суспільно-політичних та соціально-економічних передумов виникнення неформального молодіжного руху. Ця важлива і складна проблема висвітлюється істориками, соціологами, політологами. Достатньо широко вона аналізується у змістовній монографії відомого українського соціолога В.А.Головенька [2]. Даючи широку картину розвитку українського молодіжного руху двадцятого століття, він достатньо уваги приділяє і показує неформальній молодіжній ініціативі.

Різні її аспекти аналізуються також у ґрунтовній колективній роботі В.М.Бебік, М.Ф.Головатого, В.А.Ребкало [3]. Монографія є комплексним дослідженням різноманітних питань життя молоді, її ставлення до громадсько-політичних об'єднань і рухів, їх витоків і перспектив, можливості взаємодії і консолідації.

Враховуючи динамізм молодіжного середовища, характерну для підростаючого покоління соціально-культурну та суспільно-економічну несформованість, цілий ряд авторів, серед них, зокрема, В.В.Аніщук, В.М.Бебік, В.А.Ребкало, Г.Г.Воробйов, О.П.Голобуцький, В.О.Кулик, звертаються в своїх роботах до аналізу механізму формування ціннісних орієнтацій молодих людей, їх економічних та психо-соціальних проблем, уточнення формальних і виявлення неформальних шляхів засвоєння ними загальногромадянських етических норм, подолання тенденцій відчуження, маргіналізації та самоусунення із освітньо-культурної та виробничо-економічної діяльності [4].

Слід зазначити, що, тримаючи в полі зору достатньо широке коло проблем життя радянської молоді, переважна більшість дослідників сходяться в думці щодо того, що першочергове

значення для дестабілізації молодіжного середовища мало перманентне нарощання економічних негараздів. Попри чисельні декларативні заяви радянського керівництва на кшталт того, що “молодим скрізь у нас дорога”, економічні труднощі насамперед перекладались на плечі молоді. Серед них чи не найперше місце вже на початку 70-х років в швидкоростучих містах набула житлова невлаштованість.

Органічна несхильність молоді до фальшивих гасел та бундючних слів на фоні все більшого розходження їх з повсякденними життєвими реаліями – все це загострювало критичне ставлення молоді до радянської дійсності.

Слід підкреслити, що всі ці притаманні для радянського економічного механізму процеси проявляли об'єктивну тенденцію до віддалення старшого і молодшого покоління. Соціологи в своїх дослідженнях наголошували наяві нових, часто не зрозумілих для дорослої частини населення, світоглядних тенденцій в поглядах молодого покоління. Цьому сприяла повна економічна підконтрольність молоді, її залежність від старшого покоління, що вело до все більшої втрати молоддю традиційних форм радянської соціальної, економічної та політичної активності.

Пересічна радянська молода людина, виходячи на рівень самостійного життя, все одно залишалась цілковито залежною від батьків. Держава не могла створити належні умови для отримання молодою людиною сучасної освіти і тим самим забезпечити її впевненість в майбутньому. В той же час в нових поглядах на життя з боку молоді все більше простежувалось тяжіння до високих стандартів життя. Цікавими у цьому відношенні є дані, що ілюструють рівень турботи радянської держави про своє молоде покоління. У середині 80-х років частка витрат на освіту, у відсотках до валового національного продукту, складала в СРСР лише 2,7% (у Франції – 7,1%, в Японії – 6,3%), у цілому ж видатки на освіту в розрахунку на душу населення в 1985 році в США були вищими від СРСР у 6 разів [5]. Тож закономірно, що проведені в 1988 році соціологічні дослідження виявили, що 9 із 10 молодих робітників у віці до 30 років були абсолютно не задоволені своїм матеріальним становищем [6].

В той же час у практиці роботи установ, що офіційно були покликані опікуватися проблемами молоді, подібні дані інтерпретувались по-іншому, реальні факти приховувались. Механізм

нав'язування світоуявлення реалізовувався у вигляді “вишколення” молодих людей згідно з догматичними ідеологічними постулатами, без врахування їх відповідності життєвим реаліям.

Важливою причиною зародження молодіжної ініціативи дослідники вважають кризу комсомолу. Довготривалий період політики нав'язування нежиттєздатних, часто просто негуманних цінностей зробив з ідеї комунізму свого роду химеру, недосяжну і нереальну. Ті постулати, які були закладені в основу виховання і виступали для підростаючого покоління як аксіома, почали в цей період катастрофічно втрачати свій зміст і ідейне навантаження. Відбувалась швидка ревізія декларативних шаблонів ідеологічного і виховного спрямування. При цьому швидке знецінення старого опереджало процес вироблення нових цінностей. Молоде покоління гостро відчувало невідповідність офіційно проголошуваних застарілих гасел потребам сьогодення. В той же час, виходячи із самої природи молодої людини, швидко засвоювались привабливі надходження та нові погляди на суть і зміст життя. Віяння західної масової культури приносили “зголоднілу” молодому поколінню “свіжу”, динамічну, емоційно привабливу молодіжну моду. Слід, однак, підкреслити, що вакуум, який утворився, далеко не завжди заповнювався доситьними запозиченнями елементами та зразками іноземної культури.

У молодого покоління зростала незадоволеність самим змістом суспільного життя. Поглиблювалась застаріла криза системи освіти. В цих умовах деформація світоглядних форм та ідеологічна переорієнтація молоді швидко наростили. Педагоги в школах, викладачі в вузах, найближче стикаючись з проблемами молоді, вимушенні були закривати очі на те, що членство в комсомольській та пionерській організаціях стало лише номінальним і розглядалось як таке, що в майбутньому якщо і не принесе користі, то просто не зашкодить у професійному чи політичному зростанні. Таким чином, навіть зовні ставав помітним “процес все більшого відчуження молоді від ритуальних форм соціальної активності” [7].

Радянська держава певним чином намагалась реагувати на ситуацію, що виникла. В Україні в системі рад ще в 1978-79 рр. було утворено більше 2,5 тисяч постійних комісій у справах молоді. В них нараховувалося 18 тисяч депутатів різного рівня та 31 тисяча активістів, які повинні

були допомогти державі у справі вивчення проблем молоді і виробити шляхи подолання назриваючих конфліктів [8]. В цілому по СРСР в першій половині 1980-х років було утворено 11408 молодіжних комісій лише при місцевих Радах. Загальна кількість депутатів, що брали участь у роботі цих комісій складала 80 тисяч чоловік. Лише у 1980 році комісії в результаті своєї роботи підготували до розгляду виконкомами місцевих Рад 17 тисяч питань та пропозицій [9]. Чисельних показників було досягнуто, але внутрішніх конструктивних змін в самому підході до ролі і місця в суспільстві молоді не відбулось.

В 1986 році на XXVII з'їзді КПРС було ще раз гучно проголошено, що Всесоюзна Ленінська Комуністична Спілка Молоді є самодіяльною громадсько-політичною організацією молоді, активним помічником і основним джерелом резерву партії. Тут же підкреслювалось, що “комсомол повинен допомагати партії виховувати молодь у дусі комунізму, залучати її до практики будівництва нового суспільства, в управління державними і суспільними справами, формувати покоління всебічно розвинутих людей, готових до праці і захисту радянської Батьківщини” [10].

Внаслідок такого відверто політично заангажованого, а по суті байдужого підходу у ставленні до молоді, проблем, які її хвилювали, протиріччя між офіційним представником молодіжних інтересів в особі ВЛКСМ, а в тому числі і ЛКСМУ, та зростаючою молодіжною самодіяльною соціально-політичною ініціативою почали набувати принципово нової якості. Самодіяльність молоді, яка протягом всього часу існування Радянського Союзу організаційно і змістово була повністю підконтрольна комсомольським структурам, почала набирати власних обертів і свою енергією розхитувати будівлю з середини. Молодіжна ініціатива почала недопустимо виходити за рамки офіційної ідеології і ставала очевидним невідворотним фактом. З середини 1980-х рр. почали масово виникати громадські молодіжні структури, які набули на той час назву “неформальних об'єднань молоді” [11].

Об'єднуючим фактором молодіжних угрупувань, як правило, ставали спільні вподобання (прихильність до певної музичної групи, спортивної команди, мотоаматорство тощо). Особливої популярності почала набирати мода “хіпі”, яка була відголосом “молодіжної революції” 60-х років на Заході. В середовищі молоді з'являлись

і об'єднання напівкrimінального характеру та неонацистського спрямування, і навпаки. Почав відроджуватись і стихійний, самодіяльний “комунарський рух”.

Всі вони в тій чи іншій мірі намагались якщо не протестувати, то хоча б конструктивно критикувати офіційні державні молодіжні організації. Якщо розглядати проблему більш загально, то можна впевнено констатувати, що практично всі напрямки неформального молодіжного руху всіма своїми діями намагалися висловити протест застарілій ідеологічній системі. Проте в цілому молодіжний рух 60-х – 70-х років був досить аморфним, неструктуркованим і являв собою багаторівневий комплекс різних течій та напрямків молодіжної ініціативи [12]. Проте у другій половині 80-х рр. швидко виникли достатньо широкі можливості для його подальшого організаційного оформлення і розвитку.

Таким чином, в 1980-90-х рр. в умовах суспільно-політичних і соціальної культурних зрушень з'явились особливо сприятливі умови для активізації молодіжної ініціативи. Молодь достатньо швидко позбавилась підконтрольності комсомольській та піонерській організаціям, значно зросла її свідома суспільна активність та

Література

1. Головенько В.А., Корнієвський А.О. Український молодіжний рух: історія і сьогодення. – К., 1994. – С. 27.
2. Головенько В.А. Український політичний рух у ХХ столітті (історико-політичний аналіз основних періодів). – К.: А.Л.Д., 1997.
3. Бебік В.М., Головатий М.Ф., Ребкало В.А. Політична культура сучасної молоді. – К.: А.Л.Д., 1996.
4. Молодежь України: ожидание, ориентации, поведение. – К.: Наукова думка, 1993; Анищук В.В. Рост соціальної активності молодежи. – К.: Вища школа, 1988; Бебік В.М., Головатий М.Ф., Ребкало В.А. Вказ. праця, 1996; Воробьев Г.Г. Молодежь в информационном обществе. – К.: Молодая гвардия, – 1990; Голобуцький О.П., Кулик В.О. Консерватизм – ідеология порядку, стабильности і добробуту. – К.: УРП, 1995.
5. Хойбнер Т. Вызов неприкаянных: Модные волны и

політична зрілість. В умовах реального політичного плюралізму змінилося відношення молоді до внутрішньодержавних і світових подій, зросло усвідомлення значення своєї безпосередньої участі у будівництві власного майбутнього. Те, наскільки глибоко вплинув неформальний рух на українську молодь, свідчать події кінця 1980-х – початку 1990-х рр. (екологічні експедиції, політичні клуби, студентський рух, так звана “революція на граніті”).

І хоч той період не був позбавлений протиріч і недоліків, конфліктів і протистоянь, невдалих спроб і помилок, проте він мав вирішальне значення для формування в подальшому системи незалежних молодіжних громадських організацій, на становлення державної молодіжної політики і формування нового демократичного молодіжного руху.

Незаперечним є внесок неформальних молодіжних громадських об'єднань для перемоги національно-демократичних сил в добу державотворчих змагань 1990-1991 років, проголошення незалежності України, в процес національного відродження, прийняття Конституції та здійснення всього комплексу вікопомних суспільно-політичних подій в Україні.

молодежные движения – теды, хиппи, панки, рокеры – в Западном мире. – М., 1990. – С. 257.

6. Левичева В.Ф. Молодежный Вавилон: Размышления о неформальном движении. – М., 1989. – С. 9.
7. Мартищук И. Проблемы жизненного самоопределения молодежи. – К., 1993. – С. 58.
8. Высоке довір'я. – С. 319.
9. Политико-правовые аспекты деятельности ВЛКСМ. (Вопросы теории и практики): Сборник научных трудов. – М.: ВКШ при ЦК ВЛКСМ, 1983. – С. 111.
10. Высоке довір'я. – С. 98.
11. Кулик В., Голобуцька Т., Голобуцький О. Молода Украина: сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива: Дослідження. – К.: Центр дослідження проблем громадського суспільства, 2000. – С. 89.
12. Высоке довір'я. – С. 93.

Надійшла до редакції 20.11.2003 р.